

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

(ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1947)

Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος δὲν ἠδυνήθη μέχρι σήμερον νὰ ἐνημερωθῇ πλήρως καὶ ἐξ ἐγκύρων πηγῶν περὶ τῆς τύχης τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον. Σποραδικαὶ δημοσιογραφικαὶ πληροφορίες, ἄρθρα τινὰ πρὸς ἐνημέρωσιν τοῦ κόσμου μᾶλλον παρὰ τῶν ἐπιστημονικῶν κύκλων ἐμφανισθέντα ἀπὸ τὰς στήλας λογοτεχνικῶν περιοδικῶν ἢ τοῦ ἡμερησίου τύπου, εἰδήσεις ἀντληθεῖσαι ἀπὸ ἐκθέσεις ἀρχαιολογικῶν ὑπαλλήλων ἐχούσας ἄλλον προορισμὸν, ἐπηύξησαν μᾶλλον τὴν σύγχυσιν τὴν προξενηθεῖσαν ἀπὸ φημολογίας, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἦτο ἐπόμενον, συνώδευσαν τὴν ἀνησυχίαν τῶν πολλῶν. Τὸ παρὸν σημεῖωμα προορισμὸν ἔχει νὰ δώσῃ συνοπτικὴν, ἀλλ' ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς τύχης καὶ καταστάσεως τῶν ἀρχαιοτήτων κατὰ τὸν πόλεμον μιᾶς τῶν σπουδαιότερων ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως περιοχῶν.

Α) ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ἡ κατεσπευμένη διαφυλάξις, εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, τῶν ἀρχαιοτήτων ἐνὸς Μουσείου ὡς τὸ τοῦ Ἡρακλείου ἀπετέλει δυσεπίλυτον πρόβλημα, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις ἐξηρατᾶτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσαν παρασκευήν. Ἡ κοινὴ λογικὴ μάλιστα ὑπηγόρευεν, ἐπικειμένης τῆς θυέλλης, νὰ εἶχε διαφυλαχθῆ τοῦλάχιστον ἓν σημαντικὸν μέρος τῶν ἀρχαιοτήτων, ὑπερβαινουσῶν εἰς ἀριθμὸν τὰς ἐξήκοντα χιλιάδας. Δυστυχῶς καὶ ἡ προπαρασκευὴ ὑπῆρξε πενιχρὰ καὶ τὰ εἰς τὴν διάθεσιν μέσα ὄλως διόλου στοιχειώδη. Συνακόλουθος ὑπῆρξε σύγχυσις περὶ τὰς δοθείσας ἐντολάς: θὰ ἔλεγέ τις, ὅτι ἡ ἔκρηξις τοῦ πολέμου αἰφνιδίασε τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας καθ' ἃς αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐβομβαρδίζοντο ἢ εὐρίσκοντο ὑπὸ συνεχῆ συναγερμὸν, αἱ ἀρχαιότητες διέτρεξαν σοβαρὸν κίνδυνον, μέχρις οὗ διὰ συνεχοῦς καὶ ἐντατικῆς ἐργασίας τοῦ προσωπικοῦ συσκευασθοῦν καὶ διαφυλαχθοῦν. Εὐτυχῶς οὐδὲν ἀνεπανόρθωτον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπῆλθεν.

Τὸ Μοσεῖον Ἡρακλείου εὐρέθη εἰς πλεονεκτικωτέραν θέσιν ἀπέναντι ἄλλων Μουσείων κατὰ τὸ ὅτι διέθετεν ἐντὸς τοῦ νεοτεύκτου οἰκῆματός του εὐρύχωρον, σιδηρόδετον πανταχόθεν καταφύγιον, τὸ ὁποῖον, ἂν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀσφάλισθαι ἐναντι βομβῶν μεγάλης ὀγκῆς, ὅμως παρεῖχε σχετικῶς ικανοποιητικὴν ἀσφάλειαν διὰ τὰς πολυτίμους καὶ εὐαίσθητους ἀρχαιότητας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ταφοῦν ἐντὸς κιβωτίων ὑπὸ τὸ ἔδαφος. Φυσικὰ τὸ καταφύγιον τοῦτο δὲν παρεῖχε χῶρον οὔτε διὰ τὸ $\frac{1}{3}$ τοῦ συνόλου τῶν ἀντικειμένων καὶ ἐδέησε νὰ γίνῃ αὐατηρὰ κατὰ κλιμάκια ἐπιλογή. Ὁ τρόπος συσκευασίας ἐρρυθμίσθη κατὰ τὴν σπουδαιότητα καὶ φύσιν τῶν διαφυλασσομένων: διὰ τὰ εὐαίσθητα ἀντικείμενα κατεσκευάσθησαν εἰδικὰ κιβώτια ἐπενδεδυμένα ἐσωτερικῶς διὰ φύλλων λευκοσιδήρου, ἐνῶ εἰς ἄλλα ἢ συσκευασία ὑπῆρξε, λόγῳ ἐλλείψεως μέσων, στοιχειώδης. Ἡ ἀπόθεσις ἐγένετο ἐντὸς τοῦ καταφυγίου πυ-

κνή και μέχρις όροφής. Διά πρόσθετον ασφάλειαν διπλή σειρά σάκκων άμμου έπεστρώθη επί τής όροφής και καθ' όλην τήν έκτασιν του : αταφυγίου. Ό κλωβός του άνελκυστήρος έπληρώθη άμμου άφεθείσης στενής διαβάσεως, ίνα καθίσταται δυνατή ή παρακολούθησις τών άρχαιοτήτων. Έξω του καταφυγίου παρέμειναν έκ τών σημαντικών άρχαιοτήτων, λόγω του βάρους ή τών διαστάσεων των μή δυνάμεναι νά καταβιβασθούν εις τό καταφύγιον διά του προχείρως κατασκευασθέντος «πλατώ», ή έξ 'Αγίας Τριάδος τοιχογραφημένη σαρκοφάγος, τινές τοιχογραφίαι, πλάκες του άρχαϊκού διαζώματος του Πρινιά και τό μέγα έκ Κνωσοϋ άλαβάστρινον άγγειον. Ταϋτα, όπως και άλλα δευτερεύοντα γλυπτά, τό έπιγραφικόν Μουσείον, ή συλλογή τών μεσαιωνικών γλυπτών και αι έγκιβωτισμένα δευτερεύουσαι άρχαιότητες, έπροστατεύθησαν εις τά στεγανώτερα και ασφαλέστερα μέρη του κτηρίου, τινά τούτων περιβαλλόμενα υπό ύψηλής ζώνης σάκκων άμμου. Έλάχιστα μεγάλα γλυπτά έτάφησαν έν τάφρω έντός του περιβόλου του Μουσείου.

Ό τρόπος διαφυλάξεως βεβαίως δέν ήτο ιδεώδης, έν τούτοις υπό τας τότε συνθήκας και διά τό περιορισμένον τών διατεθέντων μέσων ή γενομένη έργασία ήτο βεβαίως ίκανοποιητική και τά γεγονότα άπέδειξαν, ότι απέβη σωτηρία διά τας άρχαιότητας. Συμπληρωματικά προστατευτικά μέτρα κατά τήν διάρκειαν του πολέμου έλήφθησαν επανειλημμένως, αναλόγως τών έκάστοτε έμφανιζομένων νέων κινδύνων, και ή συνεχής παρουσία και παρακολούθησις υπό του άρχαιολογικού προσωπικού συνετέλεσεν εις τήν άποτροπήν ή τουλάχιστον εις τόν περιορισμόν άνεπανορθώτων άπωλειών. Παρά τό γεγονός, ότι ή συνολική έργασία άπήτησε τέσσαρας όλοκλήρους μήνας, αξίζει νά σημειωθῆ ένταϋθα ιδιαιτέρως διά τήν έντασιν τής καταβληθείσης προσπάθειας, ότι άπανσαι αι πολύτιμοι άρχαιότητες ειχον ήδη διαφυλαχθῆ τήν έβδόμην ήμέραν από τής έκρήξεως του πολέμου και ότι ή έργασία και περαιτέρω έπροχώρησε μέ γοργόν ρυθμόν.

Τά πρώτα πλήγματα έπῆλθον κατά τούς σκληρούς αεροπορικούς βομβαρδισμούς τής 23ης και 24ης Μαΐου 1941 προς κατάληψιν τής πόλεως υπό τών Γερμανών. Ό ούχι μικρός αριθμός τών βομβών, αι όποιαι έπεσαν επί του κτηρίου, εις τόν περίβολόν του ή εις τήν άμεσον γειτονίαν του, άπέδειξεν, ότι τό Μουσείον δέν ειχεν έξαιρεθῆ από τό πρόγραμμα του όλοκληρωτικού βομβαρδισμού: μία τών βομβών έτρησε τόν ανατολικόν τοίχον τής μεγάλης αίθούσης τών τοιχογραφιών, ή όποία ειχε τελείως έκκενωθῆ, δευτέρα έπεσεν επί ενός τών φωταγωγών τής αύτης αίθούσης και συναντίσασα παχείαν σιδηρόδετον δοκόν τήν κατεθρυμματίσε χωρίς νά διεισδύση μέχρι του υποκειμένου όρόφου, τρίτη έπεσεν επί του περιστύλου, τό όποιον διέτρησε, και θρυμματίσθεισα εκεί έξεσφενδόνησε τά βαρέα κιγκλιδώματα και σιδηρά πλαίσια ενός προς τήν πλευράν ταύτην παραθύρου προς τό έσωτερικόν επενεγκοϋσα αξίας λόγου ζημίας εις τεσσαράκοντα περίπου εϋμεγέθεις πηλίνας άρχαιότητας, σαρκοφάγους, πίθους και κάλπας, αιτινες έφυλάσσοντο έν τῷ ίσογείῳ. Δύο άλλαι πεσοϋσαι έν τῷ περιβόλῳ και τρεις εις άμέσως γειτονικήν περιοχήν συνεπλήρωσαν τας ζημίας του κτηρίου, μέγα μέρος τών ύελωμάτων του όποιου έθραύσθη, τά κουφώματα έξετινάχθησαν, αι σιδηραῖ θύραι ήνοιχθησαν βιαίως και τινες τών προθηκών έθρυμματίσθησαν. Εις μίαν πόλιν έρειπωθεϊσαν, όπου ή ζωή ειχε σχεδόν παραλύσει, ή έστω πρόχειρος έξασφάλισις και επανόρθωσις τών ζημιών του Μουσείου άπεδεικνύετο δυσχερεστάτη και ειναί όρθόν νά έξαρθῆ ένταϋθα ή συμβολή τής τεχνικής ύπηρεσίας του Μουσείου και ή έκ

μέρους τοῦ Δήμου παροχή συνδρομῆς. Αἱ εἰς τὰς ἀρχαιότητας ἐπελθοῦσαι ζημίαι, μετὰ τὴν ἐπιμελῆ περιουλλογὴν καὶ διαχωρισμὸν τῶν συντριμμάτων, ἀπεδείχθησαν ἐν μέρει ἐπανορθώσιμοι.

Κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως Γερμανοὶ ἀλεξιπτωτισταὶ εἰσῆλθον καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον, ἀλλὰ δὲν προέβησαν εἰς διαρπαγὰς ἀρχαίων. Ἐκτοτε ὁμως ἄρχεται κρίσιμος περίοδος διὰ τὸ Μουσεῖον, εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὁποίου διὰ στρατιωτικὸς σκοποὺς λόγῳ τῆς ἐπικαίρου αὐτοῦ θέσεως καὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ οἰκοδομήματος ἀπέβλεψαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς οἱ κατακτηταί. Φωλεαὶ πολυβόλων ἐγκατεστάθησαν κατὰ τὸν δεσπόζοντα τῶν ὑποκειμένων ὁδῶν περίβολον καὶ μετὰ κόπου κατωρθώθη ἡ ἀποτραπῆ ἢ ἐγκατάστασις ἀντιαεροπορικῶν πυροβόλων ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ὀροφῆς τοῦ κτηρίου. Ἐντὸς ὀλίγου κατελήφθη, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας, ἡ νέα πτέρυξ τοῦ Μουσείου πρὸς ἐγκατάστασιν ἀποθηκῶν ὑλικοῦ ἀεροπορίας μετὰ τὰς βαθμιαίας ἐπεκτάσεως εἰς ὁλόκληρον τὸ κτήριο.

Ἡ ἐκ τῶν συνεχῶν μεταφορῶν, γινομένων εἰς βραχείας τακτὰς προθεσμίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἀγγαρειῶν, φθορὰ τοῦ ὑλικοῦ ἦτο οὐχὶ τὸ μοναδικὸν ἐκ τούτου προελθὸν κακόν. Ἡ μεθ' ἐκάστην μεταφορὰν γινομένη ἐξασφάλισις τῶν ἀρχαιοτήτων ἐγένετο κατ' ἀνάγκην διὰ προχείρων μέσων καὶ ἐπομένως δὲν ἀπέκλειε τὸ ἐνδεχόμενον κινδύνων διαρπαγῆς διὰ παραβιάσεως τοῦ μουσειακοῦ χώρου. Ἐπὶ πλέον αἱ ἀρχαιότητες ἦσαν τοῦ λοιποῦ ἐκτεθειμέναι εἰς μεγίστους κινδύνους λόγῳ τῆς μεταβολῆς τοῦ Μουσείου εἰς στρατιωτικὸν στόχον. Πολλαὶ ἐνέργειαι καταβληθεῖσαι τότε διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Μουσείου τῆς ἐπιτάξεως δὲν ἐτελεσφόρησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ λαμβανόμενα πρόχειρα μέτρα ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀρχαιοτήτων προεκάλεσαν ἐπανειλημμένως ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν ἀξιωματικῶν τῶν Ἀποθηκῶν Ἀεροπορίας. Οἱ τὴν Ὑπηρεσίαν Προστασίας Μνημείων ἐκπροσωποῦντες δύο Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι ἀπεδεικνύοντο ἀνίσχυροὶ νὰ παρεμποδίσουν ὅ,τιδήποτε κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀξιωματικῶν ἐπέβαλλον αἱ στρατιωτικαὶ ἀνάγκαι, ἔστω καὶ ἂν ἦτο ἐπιζήμιον ἢ ἐνδεχομένως μοιραῖον διὰ τὸ πολύτιμον περιεχόμενον τοῦ Μουσείου. Λίαν ἐπικίνδυνον ὑλικὸν κατετίθετο ἐντὸς ἢ εἰς τὸν περίβολον τοῦ κτηρίου καὶ αἱ ἀρχαιότητες διέτρεξαν τότε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Τὸ Μουσεῖον μετεβλήθη εἰς περιφραγμένον χώρον, εἰς ὃν ἡ εἴσοδος ἐπετρέπετο, καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ προσωπικόν, μόνον δι' ἐγγράφων ἀδειῶν! Τὸ μουσειακὸν τμήμα βαθμηδὸν περιεσφίγγετο πανταχόθεν, τὰ γραφεῖα κατελαμβάνοντο, τὸ προσωπικὸν ὑπεβάλλετο εἰς περιορισμούς καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐπέκειτο ἡ ὀλοσχερῆς ἐξωσις τῶν ἀρχαιοτήτων, ἡ ὁποία θὰ ἀπέβαινε μοιραία. Μὲ πραγματικὸν ἀγῶνα κατέστη δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ ὅπωςδήποτε ἱκανοποιητικὸς ἔλεγχος τοῦ μουσειακοῦ τμήματος. Εὐτυχῶς ἐκ μέρους τοῦ προσωπικοῦ τῶν στρατιωτικῶν ἀποθηκῶν οὐδέποτε ἐγένετο παραβίασις τοῦ μουσειακοῦ τμήματος, ἡ ὁποία, ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, δὲν ἐφαίνετο ἀδύνατος. Τὸ καταφύγιον παρέμενε πάντοτε κλειστὸν καὶ ἀπρόσιτον εἰς τοὺς Γερμανούς.

Ἡ τότε στενόχωρος διὰ τὸ Μουσεῖον κατάστασις ἐπετάθη διὰ τῆς κατελήψεως τμημάτων τοῦ κυρίου πλέον μουσειακοῦ σώματος ὑπὸ προσφωρινῶν ὑπὸ διαμετακόμισιν νοσοκομείων καὶ ἀκολούθως ὑπὸ μιᾶς ἐκτάκτως συσταθείσης σχολῆς χημικοῦ πολέμου. Αἱ δυσχέρειαι διὰ τὴν ἀπομόνωσιν διὰ κινγκλιδωμάτων καὶ διαφραγμάτων τοῦ μουσειακοῦ τμήματος ὑπῆρξαν λίαν σημαντικαί. Τὸ οὕτω ἀπομονωθὲν τμήμα παρεβιάσθη ἅπαξ ὑπὸ στρατιωτῶν τοῦ νοσοκο-

μείου πρὸς τοποθέτησιν καλωδίων ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας ἀνεμοχλεύθησαν τότε συρτάρια τινὰ καὶ κυτία μὲ δευτερευούσας ἀρχαιότητας, ἀλλὰ, καθ' ὅσον μέχρι σήμερον δι' ἐπιφανειακοῦ ἐλέγχου κατέστη δυνατόν νὰ ἐλεγχθῆ, δὲν ἐγένετο ἄλλη διατάραξις σοβαρωτέρου χαρακτῆρος.

Πίσις ἠσκήθη διὰ τὴν παράδοσιν ἀξιολόγου ἀρχαιότητος εἰς ἀποχωροῦντα στρατηγόν, ἀλλὰ ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία δὲν ἐνέδωκε. Ἐπίσης αὕτη ἀντετάχθη εἰς τὰς κατὰ καιροὺς ὑποδείξεις διὰ τὴν ἔκθεσιν τμήματος τοῦ Μουσείου χάριν τῶν στρατευμάτων Κατοχῆς. Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1942 ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐγένετο ἐξακρίβωσις τῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῷ καταφυγίῳ ἀρχαιοτήτων παρισταμένων ἀμφοτέρων τῶν Ἐφόρων τῆς Κρήτης. Ἀπεδείχθη ὅτι αἱ ἐκ τῆς ὑγρασίας ζημίαι ἦσαν ἐλάχισται. Ἐκτοτε καὶ μέχρι σήμερον αἱ ἀρχαιότητες αὗται παραμένουν ἐσφραγισμέναι καὶ ἀπρόσιτοι.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1943, τῶν στρατευμάτων κατοχῆς μετακινήθων διὰ στρατιωτικοὺς λόγους, ἡ πίσις ἐπὶ τοῦ Μουσείου ἠλαττώθη καὶ ἐτελεσφόρησαν τέλος αἱ προσπάθειαι νὰ ἀπαλλαγῆ τὸ κτήριον τῆς ἐπιτάξεως. Κατὰ τὸ φθινόπωρον ὅμως τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ Μουσεῖον ἐχρησιμοποιήθη ὡς διαμετακομιστικὸς σταθμὸς καὶ προσωρινὸν στρατόπεδον Ἰταλῶν αἰχμαλώτων καὶ ἡ κατάστασις αὕτη παρετάθη ἐπὶ μῆνας, μέχρις ὅτου ἐπῆλθεν ἡ καταστροφή: Τὴν 9ην Φεβρουαρίου 1944 ἡ περιοχὴ τοῦ Μουσείου ἐβομβαρδίσθη ὑπὸ συμμαχικῶν ἀεροπλάνων εἴτε κατὰ λάθος εἴτε μὲ σκοπὸν νὰ πληγῆ γειτονικὸς στρατιωτικὸς στόχος. Μία βόμβα ἐπληξε τὴν γωνίαν τοῦ κτηρίου κατὰ τὴν κενὴν πτέρυγα καὶ δύο ἄλλαι ἔπεσαν ἐν τῷ περιβόλῳ προξενήσασαι διὰ τῶν εὐρέως διασπαρέντων βλημάτων τὸν φόνον ὄχι ὀλίγων Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν, ζημίας δὲ καθ' ὅλην τὴν πρόσοψιν καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Ἰκανὸς ἀριθμὸς ἀγγείων τῶν ἀποθηκῶν συνετρίβη ἀπὸ τὸ καταπεσὸν ὑλικόν. Ἐπίσης ἐθραύσθησαν διασφζόμενα ἔτι ὑελώματα. Ἡ μία τῶν βομβῶν ἔπεσεν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ καταφύγιον τῶν πολυτίμων ἀρχαιοτήτων. Ἄν ὁ βομβαρδισμὸς εἶχε γίνῃ ὀλίγους μῆνας πρὶν, θὰ ἀπέβαινε, μὲ τὸ ἐπικίνδυνον τότε ὑλικόν, ἀσφαλῶς μοιραῖος διὰ τὸ περιεχόμενον τούτου. Εἶναι εὐκόλως νοητὸν εἰς ποίαν κατάστασιν περιήχθη τότε τὸ κτήριον καὶ ποῖαι προσπάθειαι ἐδέησε νὰ καταβληθῶν διὰ τὴν διὰ προχείρων μέσων ἐξασφάλισίν του. Τὸ γεγονὸς ὅμως τοῦ βομβαρδισμοῦ ἐβοήθησε τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὀριστικὴν πλέον ἀπαλλαγὴν τοῦ Μουσείου ἀπὸ ἐπίταξιν. Τὸ στρατόπεδον τῶν αἰχμαλώτων μετετοπίσθη ἀλλαχοῦ.

Ἄλλ' ἡ περιπέτεια αὕτη δὲν ὑπῆρξεν ἡ τελευταία: Τὴν 2αν Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐκ τῆς ἀνατινάξεως πλοίου πλήρους πολεμοφοδίων ἐν τῷ λιμένι τῆς πόλεως προῆλθον ζημίαι μεγαλύτεραι ἀπὸ ἐκείνας τὰς ὁποίας εἶχε προξενήσει ὁ βομβαρδισμὸς τοῦ Φεβρουαρίου ὄχι μόνον εἰς τὸ κτήριον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀρχαιότητας, εὐτυχῶς μόνον τῶν ἀποθηκῶν, προελθούσαι κυρίως ἐκ τῆς πτώσεως τῶν πλινθίνων διαχωρισμάτων καὶ ἄλλου ὑλικοῦ. Ἐκσφενδονισθέντα σιδηρᾶ τεμάχια τοῦ πλοίου ἐθρυμάτισαν παχειὰν σιδηροπαγῆ δοκὸν τῆς στέγης. Αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐπισκευαὶ λόγῳ ἐλλείψεως μέσων ὑπῆρξαν πρόχειροι καὶ περιορισμέναι καὶ τὸ κτήριον μέχρι σήμερον ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι εἰς κατάστασιν μὴ ἐπιτρέπουσαν, ἄνευ οὐσιωδῶν ἐπισκευῶν, τὴν ἐπανέκθεσιν τῶν ἀρχαιοτήτων.

Κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανῶν ἐκ τοῦ Ἡρακλείου ἐζητήθη ἡ ἐκ νέου χρησιμοποίησις τοῦ κτηρίου ὡς διαμετακομιστικοῦ σταθμοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἡ ὁποία εὐτυχῶς διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν ἀπεσοβήθη.

Ἐξ αἰτίας τῶν σημαντικῶν ζημιῶν τοῦ κτηρίου καὶ τῆς ἐν γένει ἀβεβαίου καταστάσεως καθυστερεῖ τὸ ἀνοιγμα τοῦ Μουσείου, τοῦ ὁποίου τὸ πολύτιμον περιεχόμενον ἐν τῷ συνόλῳ του διεσώθη διὰ μέσου τόσων κινδύνων. Προπαρασκευαστικαὶ ὁμως ἐργασίαι, γινόμεναι διὰ μικρῶν διατιθεμένων πιστώσεων, ἤρχισαν ἤδη καὶ ἐλπίζεται ὅτι, παρὰ τὰς συναντωμένας δυσχερείας περὶ τὴν προμήθειαν ὑλικῶν, ἰδίᾳ δὲ παχέων ὑελωμάτων εἰς μεγάλας ποσότητας, θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ ἀνοίξῃ καὶ πάλιν τὸ Μουσεῖον τὰς πύλας του κατὰ διαδοχικὰ τμήματα.

Περὶ τῆς τύχης τῶν κρητικῶν Ἀρχαιολογικῶν Συλλογῶν καὶ τῶν μνημείων τῶν διαφόρων ἀρχαιολογικῶν χώρων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὰ ἐπόμενα τεύχη.

N. ΠΛΑΤΩΝ

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΓΙΑΜΑΛΑΚΗ

Τὸ σημεῖωμα τοῦτο θὰ περιοριζόταν, ὅπως ἀπαιτεῖ ὁ χαρακτήρας τοῦ Χρονικοῦ, νὰ κάμει γνωστὰ τὰ τελευταῖα ἀποκτήματα τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη, ἂν αὐτὴ ἦταν εὐρύτερα γνωστὴ. Ἐπειδὴ ὁμως ὡς τώρα δὲν δημοσιεύτηκε τίποτα γιὰ τὸ περιεχόμενό της, παρὰ τὴν ἐξαιρετικὴν της σημασίαν, θεωρήθηκε ἀπαραίτητο νὰ ἐκτεθοῦν λίγα γενικώτερα σχετικά μὲ αὐτό.

Ἡ Συλλογὴ ἀποτελεῖ ἓνα μικρὸ Μουσεῖο, πού—ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ Μουσεῖο Ἡρακλείου—περιέχει κυρίως μινωϊκὰς ἀρχαιότητες· τὰ ἀντικείμενα ἄλλων ἐποχῶν καὶ λιγώτερα εἶναι καὶ μικρότερης σημασίας. Ὁ χαρακτηρισμὸς πού της δόθηκε, μικρὸ Μουσεῖο, δὲν εἶναι ἄστοχος· τὸ περιεχόμενό της ἀντιπροσωπεύει, ἂν καὶ ἄνισα, ὅλες τὶς περιόδους τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κρήτης καὶ κάθε εἶδος σχεδὸν τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τῆς ἀρχαιότητος.

Μὲ βάση διαιρέσεως τὸ λειτουργικὸν χαρακτήρα τῶν ἀντικειμένων διακρίνομε τὶς ἀκόλουθες ομάδες:

1) Τὴν ομάδα τῶν ἀγγείων, τὴν πλουσιώτερη σὲ ἀριθμὸν καὶ ποικιλίαν, πού περιέχει ἀξιόλογα δείγματα ἀγγειοπλαστικῆς καὶ ἀγγειογλυπτικῆς κάθε ἐποχῆς. Ἡ Πρωτομινωϊκὴ Ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύεται μὲ σειρά ἀγγείων ἀπὸ κυκλικούς τάφους τῆς Μεσαρᾶς, πού ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν μερικὰ πλαστικὰ ἀπλά ἢ δίδυμα σὲ σχῆμα ζώων καὶ ἄλλα πέτρινα, φωλεόσχημα, καλυκόσχημα, «ἀλατιέρες», πυξίδες. Ἐξαιρετικὴ σὲ ὠραιότητα, σὲ μέγεθος καὶ ἐκτέλεση εἶναι μιὰ «τσαγέρα» ἀπὸ φλεβωτὴ ἄσπρη καὶ γκρίζα πέτρα, πού συναγωνίζεται τὰ ἀνάλογα πρωτομινωϊκὰ ἀγγεῖα ἀπὸ τὸ Μόχλο. Στὴ Μεσομινωϊκὴ Ἐποχὴ (ΜΜΙβ) ἀνήκει κωνικὸν καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ barbotine ἀγγεῖο, πού τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον του εἶναι δύο περιστεράκια πού κάθονται στὰ χεῖλη του: εἶναι ὁ μακρινὸς πρόδρομος τοῦ περίφημου χρυσοῦ ποτηριοῦ τοῦ Νέστορος. Ἄφθονα εἶναι τὰ ἀγγεῖα τῆς Ὑστερομινωϊκῆς Περιόδου μὲ φανερὴ ὑπεροχὴ τῶν «ψευδόστομων» καὶ «ἀρτόσχημων». Ἀξιόλογες γεωμετρικὲς κάλπες καὶ ἀμφορεῖς, κύλικες, λήκυθοι καὶ διάφορα ἄλλα ἀγγεῖα τῆς ἀρχαϊκῆς καὶ κλασικῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς συμπληρῶνουν τὴν πρώτην ομάδα.

2) Τὴν ομάδα τῶν εἰδωλίων καὶ ζωδίων, τὴ σημαντικώτερη ἴσως τῆς Συλλογῆς. Τὸ νεολιθικὸν πήλινο εἶδωλο ἀπὸ τὸ Πάνω Χωριὸν τῆς Ἱεράπετρας, πού παριστάνει παχύσαρκη γυναῖκα καθισμένην σταυροπόδι, εἶναι γιὰ τὸ μέγεθος του καὶ γιὰ τὴν πληρότητα τοῦ τύπου τὸ σημαντικώτερον τῆς βαλκανικῆς πε-